

Historical Development And Modern Status Of Uzbekistan Toponymic Dictionaries

Kurbanbayeva Barno

Urgench Innovative University

2nd year master's student

Annotation

This article analyzes the stages of formation of Uzbek toponymic lexicography, the main toponymic dictionaries, and their scientific and practical significance. The study examines the Soviet period, the years of independence, and the modern stage of digital transformation in Uzbek toponymic lexicography. The results of the research make it possible to identify development trends and перспективе directions of Uzbek toponymic lexicography.

Keywords: toponymy, lexicography, toponymic dictionary, place names, etymology, lexicography, onomastics, geographical names, digital dictionaries.

Annotatsiya

Ushbu maqolada O'zbekiston toponimik leksikografiyasining shakllanish bosqichlari, asosiy toponimik lug'atlar va ularning ilmiy-amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda o'zbek toponimik lug'atchiligining sovet davri, mustaqillik yillari va zamonaviy raqamli transformatsiya bosqichlari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari o'zbek toponimik leksikografiyasining rivojlanish tendentsiyalari va istiqbolli yo'nalishlarini aniqlash imkonini beradi.

Kalit so'zlar: toponimika, leksikografiya, toponimik lug'at, joy nomlari, etimologiya, lug'atchilik, onomastika, geografik nomlar, raqamli lug'atlar.

Kirish. Toponimika va leksikografiya fanlarining kesishish nuqtasida joylashgan toponimik lug'atchilik milliy til boyligini saqlash va o'rganishning muhim vositasi hisoblanadi. O'zbekiston hududidagi joy nomlari ming yillik tarixga ega bo'lib, ularda xalqning madaniy merosi, tabiiy-geografik muhit va ijtimoiy-tarixiy jarayonlar o'z aksini topgan [1]. Toponimik lug'atlar nafaqat tilshunoslik, balki tarix, geografiya, etnografiya va madaniyatshunoslik fanlariga ham qimmatli ma'lumotlar manbai bo'lib xizmat qiladi. Zamonaviy sharoitda globallashuv jarayonlari va axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi toponimik leksikografiya oldiga yangi talablar qo'ymoqda. Xususan, raqamli lug'atlar, elektron ma'lumotlar bazalari va interaktiv xaritalar bilan integratsiyalashgan tizimlarning yaratilishi dolzarb masalaga aylangan [2]. Ushbu tadqiqotning maqsadi o'zbek toponimik lug'atchiligining tarixiy rivojlanish bosqichlarini aniqlash, mavjud lug'atlarning ilmiy-metodologik xususiyatlarini tahlil qilish hamda soha oldidagi muammolar va istiqbollarni belgilashdan iborat. Tadqiqotning dolzarbligi o'zbek toponimikasi bo'yicha leksikografik manbalarning tizimli tahlili hali yetarli darajada amalga oshirilmaganligi bilan belgilanadi.

Metodologiya va adabiyotlar tahlili. Tadqiqotda tarixiy-qiyosiy, tavsiflash va tizimli tahlil metodlaridan foydalanildi. Asosiy manbalar sifatida o'zbek, rus va xorijiy olimlarning toponimika va leksikografiya sohasidagi ilmiy ishlari, mavjud toponimik lug'atlar hamda me'yoriy-huquqiy hujjatlar tahlil qilindi. O'zbek toponimikasining nazariy asoslari S.Qorayev, H.Hasanov, T.Nafasov kabi olimlarning fundamental tadqiqotlarida ishlab chiqilgan [3]. Xususan, S.Qorayevning "O'zbek toponimikasi masalalari" asari o'zbek joy nomlarining etimologiyasi, semantik tasnifi va geografik tarqalishi bo'yicha keng qamrovli ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Rus toponimik leksikografiyasi tajribasi E.M.Murzayev, A.V.Superanskaya va V.A.Nikonovning ishlarida chuqur o'rganilgan bo'lib, ular toponimik lug'atlarning tuzilishi va leksikografik parametrlari bo'yicha muhim nazariy xulosalar taklif etadilar [4].

Murzayevning "Geografik terminlar lug'ati" toponimik leksikografiyaning klassik namunasi sifatida tan olingan va ko'plab milliy lug'atlar uchun metodologik asos bo'lib xizmat qilgan. Xalqaro toponimik leksikografiya sohasida Room A.ning "Placenames of the World" va Mills A.D.ning "A Dictionary of British Place Names" asarlari etimologik va tarixiy-madaniy

yondashuvlarning samarali namunalarini taqdim etadi [5, 6]. Ushbu tadqiqotlarda toponimik birliklarni lug'atlarda aks ettirishning zamonaviy standartlari va raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari ko'rsatilgan. O'zbek toponimik leksikografiyasining shakllanishi XX asrning 50-60-yillariga to'g'ri keladi. Dastlabki toponimik materiallar asosan geografik va tarixiy tadqiqotlar doirasida to'plangan bo'lib, maxsus lug'at tarzida rasmiylashtirilmagan edi [7]. Mustaqil toponimik lug'atchilik an'anasining shakllanishi sovet davrining keyingi bosqichlarida ro'y berdi.

Natijalar va muhokama. O'zbek toponimik lug'atchiligining tarixiy taraqqiyotini uch asosiy bosqichga ajratish mumkin. Birinchi bosqich sovet davrini qamrab oladi va bu davrda toponimik materiallarning ilmiy jihatdan to'planishi va tizimlashtirilishi boshlandi. Ushbu davrda T.Nafasovning "O'zbek tilining toponimik lug'ati" loyihasi muhim ahamiyat kasb etdi, unda mingdan ortiq joy nomlari etimologik va semantik jihatdan tahlil qilindi [8]. Biroq mazkur davrdagi lug'atlar mafkuraviy cheklovlar tufayli ayrim tarixiy va diniy toponimlarni to'liq aks ettira olmagan. Ikkinchi bosqich O'zbekiston mustaqilligidan keyingi davrni o'z ichiga oladi. Bu davrda milliy toponimik meros qayta baholanib, ko'plab joy nomlari o'zining tarixiy shakllariga qaytarildi. Mazkur jarayon yangi toponimik lug'atlar yaratish zaruratini keltirib chiqardi. H.Hasanovning mintaqaviy toponimik tadqiqotlari alohida viloyatlar va tumanlar joy nomlarining kelib chiqishi, semantik xususiyatlari va tarixiy qatlamlarini chuqur o'rganish imkonini berdi [3]. Uchinchi, zamonaviy bosqich raqamli texnologiyalar asosida toponimik leksikografiyaning yangi shakllarini yaratish bilan xarakterlanadi.

Jahon tajribasida GIS-texnologiyalar bilan integratsiyalashgan elektron toponimik ma'lumotlar bazalari keng qo'llanilmoqda [9]. O'zbekistonda ham Davlat yer qo'mitasi va Geografik nomlar bo'yicha milliy kengash tomonidan toponimik ma'lumotlar bazasini shakllantirish ishlari olib borilmoqda, ammo bu sohadagi leksikografik standartlar hali to'liq ishlab chiqilmagan. O'zbek toponimik lug'atlarining mikrostrukturasi tahlil qilganda, aksariyat lug'atlarda quyidagi elementlar mavjudligi aniqlandi: toponimning hozirgi shakli, uning tarixiy variantlari, etimologik izohi, geografik joylashuvi va ba'zi hollarda madaniy-tarixiy sharh. Biroq zamonaviy leksikografik talablarga ko'ra, lug'at maqolasida fonologik, grammatik va pragmatik ma'lumotlar ham aks ettirilishi lozim [10]. Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatdiki, o'zbek toponimik lug'atlari etimologik yondashuvga ko'proq e'tibor qaratadi, holbuki zamonaviy xalqaro tajribada sotsiologiyistik va pragmatik aspektlar ham muhim o'rin tutadi. Shuningdek, mavjud lug'atlarda dialektal variantlar, xalq etimologiyasi va toponimlarning kommunikativ qo'llanilishi yetarli darajada aks ettirilmagan.

Xulosa. O'zbek toponimik leksikografiyasi sovet davridan buyon sezilarli taraqqiyotni bosib o'tgan bo'lsa-da, zamonaviy talablar nuqtai nazaridan bir qator muammolar mavjud. Birinchidan, yagona milliy toponimik lug'atning yo'qligi sohadagi asosiy kamchilik hisoblanadi. Ikkinchidan, mavjud lug'atlarning aksariyati faqat bosma shaklda bo'lib, raqamli muhitga moslashtirilmagan. Uchinchidan, leksikografik tasvirlashning yagona standartlari ishlab chiqilmagan. Istiqbolda O'zbekiston toponimik leksikografiyasi oldida quyidagi vazifalar turadi: GIS-texnologiyalar bilan integratsiyalashgan milliy elektron toponimik lug'at yaratish, toponimik birliklarni leksikografik tasvirlashning milliy standartlarini ishlab chiqish hamda mintaqaviy toponimik lug'atlar seriyasini nashr etish. Ushbu tadqiqot natijalari o'zbek toponimik leksikografiyasining nazariy va amaliy rivojlanishiga hissa qo'shishi mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati

- Begmatov E.A. O'zbek ismlari. – Toshkent: O'zbek ensiklopediyasi, 2016. – 592 b.
Аликулова, М. (2024). Лингвистические особенности повестей АИ Куприна 1890-1910 годах. Намкор konferensiyalar, 1(2), 502-504.
Аликулова, М. Ш. (2023). Лексико-семантические особенности рассказов Александра Куприна. Центральноазиатский журнал образования и инноваций, 2(12 Part 2), 172-174.

- ALIQULOVA, M. (2025). ФУНКЦИИ ВАРИАНТНЫХ ЕДИНИЦ В РУССКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКЕ. «АСТА NUUz», 1(1.4), 240-242.
- Муминова, Н. А. (2014). Формирование гармонично развитой личности как цель воспитания в современном демократическом обществе. Молодой ученый, (9), 502-505.
- Djabbarov, X. D., & Muminova, N. A. (2021). Роль лексико-семантических средств в интерпретации антропонима тарагай и топонима тарагай. Theoretical & Applied Science, (1), 406-411.
- Хайдаров, Н., & Раманова, Д. (2022). ҲАМШИРАЛАРДА ЭМОЦИОНАЛ ТОЛИҚИШ СИНДРОМИНИНГ ПСИХОПРОФИЛАКТИКАСИ ВА УНИНГ САМАРАДОРЛИГИНИ БАҲОЛАШ. Журнал " Медицина и инновации", (3), 172-184.
- Urazaliyeva, I. R., Ramanova, D. Y., & Jo'raboyeva, D. N. (2026). EVALUATION OF THE COMBINED PREVENTIVE EFFICACY OF HORMONAL THERAPY AND LIFESTYLE INTERVENTIONS IN WOMEN WITH POLYCYSTIC OVARY SYNDROME. Eureka Journal of Health Sciences & Medical Innovation, 2(1), 672-682.
- Khaydarov, N., & Ramanova, D. (2024). COMPREHENSIVE STUDY OF BURNOUT SYNDROME IN NURSES. Collection of scientific papers «SCIENTIA», (February 23 2024; Amsterdam, Netherlands), 284-286.
- Ramanova, D. Y., Usmanbekova, G. K., & Kamilova, N. G. (2021). FEATURES OF DEVELOPMENT OF THE BURNOUT SYNDROME AMONG NURSES. Журнал " Медицина и инновации", (1), 35-38.
- Khaydarov, N. K., Ramanova, D. Y., & Usmanbekova, G. K. (2021). MANIFESTATIONS OF BURNOUT SYNDROME IN LISTENERS OF NURSING ADVANCED TRAINING COURSES. Журнал " Медицина и инновации", (4), 86-90.
- Urazaliyeva, I. R., Arslanbekova, N., & Ramanova, D. Y. (2020). ANALYSIS OF THE QUALITY AND EFFICIENCY OF WORK OF VISITING NURSES BASED ON THE MATERIALS OF EXPERT EVALUATION. Новый день в медицине, (4), 330-333.
- Urazaliyeva, I., Mirpayziyeva, M., Usmanbekova, G., Ramanova, D., & Khalilov, S. (2020). Basic rights of a doctor and patient in the Republic of Uzbekistan. Systematic Reviews in Pharmacy, 11(11), 716-720.
- Мирсагатова, Д. Ш., & Раманова, Д. Ю. (2018). РОЛЬ МЕДИЦИНСКОЙ СЕСТРЫ В ОКАЗАНИИ ПАЛЛИАТИВНОЙ ПОМОЩИ БОЛЬНЫМ С ОНКОЛОГИЧЕСКИМИ ЗАБОЛЕВАНИЯМИ. In Современная медицина: новые подходы и актуальные исследования (pp. 60-64).
- Usmanbekova, G. K., Rizaev, J. A., & Ramanova, D. Y. FEATURES OF THE PROCESSES OF REFORMING POSTGRADUATE TRAINING OF SECONDARY MEDICAL STAFF.
- Тлегенов, М. Т. (2021). ПОПУЛЯЦИОННЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ МЕЛКИХ МЛЕКОПИТАЮЩИХ В НИЗОВЬЯХ ДЕЛЬТЫ АМУДАРЬИ. ББК 1 P76, 27.
- Yusuphodjaeva, S. T., & Gafurova, S. S. (2023). Methods Of Cognitive-Behavioral Psychotherapy In The Treatment Of Rheumatoid Arthritis. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(1-2), 701-706.
- Гафурова, С. Ш., & Юсупходжаева, С. Т. (2023). Та'sirlangan ichak sindromida nevroitik buzilishlarni differensial taxlili va tibbiy psixologik yordamni takomillashtirish (Doctoral dissertation).
- Surayyo, Y., & Sabohat, G. (2023). Depressive-anxiety disorders in patients with rheumatoid arthritis and methods of their psychocorrection. Interpretation and researches, 2(3), 9-16.
- Hamraev, B., & Maxamatjanova, N. (2023). Modern methods of treatment of sexual disorders. Инновационные исследования в современном мире: теория и практика, 2(15), 73-74.

- Maxamatjanova, N. M., Mirxaydarova, F. S., & Mirxaydarova, S. M. (2023). Xavotir sindromi rivojlanishida qandli diabetning ahamiyati. Прикладные науки в современном мире: проблемы и решения, 2, 2.
- Gafurova, S. S., Sharodiya, D., & Alimuhamedova, S. J. (2025). TO IDENTIFY ANXIETY-PHOBIC DISORDERS IN IRRITABLE BOWEL SYNDROME AND STUDY THE EFFECTIVENESS OF COGNITIVE BEHAVIORAL THERAPY IN THEM.
- Xamdamovna, I. M. (2025). TA'LIM JARAYONIDA O'YIN ASOSIDAGI METODLARNING NAZARIY ASOSLARI. IZLANUVCHI, 1(6), 312-327.
- ULUGBEKOVNA, R. S. (2020). The First Period of Washington Irving's.
- Нурмухаметова, С., & Расулова, С. (2022). The influence of Samuel Taylor Coleridge as a poet, critic and philosopher to english literature. Анализ актуальных проблем, инноваций, традиций, решений и художественной литературы в преподавании иностранных языков, 1(01), 39-40.
- Аликулова, М. (2024). Лингвистические особенности повестей АИ Куприна 1890-1910 годах. Намкор konferensiyalar, 1(2), 502-504.
- Zaxirjanovna, O. R. (2026). CLINICAL AND STATISTICAL ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN COGNITIVE DISORDERS AND THYROID GLAND HORMONES IN HYPOTHYROIDISM. Научный Фокус, 3(32), 506-511.
- Zaxirjanovna, O. R. (2026). STRUCTURE OF PSYCHOEMOTIONAL DISORDERS IN WOMEN WITH HYPOTHYROIDISM. Научный Фокус, 3(32), 512-518.
- Ахмедова, А. Т., Султонова, М., & Омонова, М. (2024). СОМАТИЧЕСКАЯ КОМОРБИДНОСТЬ ПРИ ПЕРВОЙ БЕРЕМЕННОСТИ. Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences, 4(1-2), 60-67.
- Агабабян, Л. Р., & Ахмедова, А. Т. (2023). Состояние шейки матки у первородящих женщин.
- Агабабян, Л. Р., Ахмедова, А. Т., Турсунова, Н., Исроилова, З., & Мирзаева, Ф. (2022). Особенности осложнений беременности у пациенток с гиперандрогенией. Science and Education, 3(12), 77-83.
- Муминова, Н. А. (2014). Формирование гармонично развитой личности как цель воспитания в современном демократическом обществе. Молодой ученый, (9), 502-505.
- Xodjayeva, D. I., & Vosiyeva, S. I. UDC: 373.6/. 9: 681.14 THEORETICAL INTERPRETATION OF TERMINOLOGICAL PROBLEMS IN MODERN SCIENTIFIC LITERATURE. PROJECTIVE DRAWING IN SECONDARY SCHOOLS..... 12 ABDIMUROTOV OYBEK URALOVICH///EFFECTIVENESS OF APPLICATION OF NEW PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN THE ORGANIZATION OF PRACTICAL TRAINING IN COURSES" NATURAL GEOGRAPHY"..... 19, 142.
- Khodjaeva, D. Gulchehra Hoshimova Mashraf qizi.(2022). The Characteristics of Rhetorical Questions in the Uzbek Language. Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching, 9, 49-51.
- ERGASHEVA, M. B. ABOUT THE BRANCH OF ONOMASTICS THAT STUDIES CELESTIAL OBJECTS Dilafruz Izzatilloevna KHODJAEVA, Associate Professor Bukhara State University, Doctor of Philosophy in Philology (PhD). O 'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI NAVOIY DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI O 'ZBEK TILI VA ADABIYOTI FAKULTETI, 546.
- Akbaralievich, L. A. (2025). THE INFLUENCE OF ENGLISH LOANWORDS ON THE MODERN UZBEK LANGUAGE. SHOKH LIBRARY, 1(12).
- Xaydarov, B., Sattarova, D., & Buranova, L. (2024). THE LINGUISTIC CONNECTION BETWEEN UZBEK AND ENGLISH: EXPLORING THEIR COMMON ORIGINS.

- In INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS (Vol. 1, No. 10, pp. 67-71).
- Salieva, Z. (2023). Some Challenges Faced by EFL Students on Writing Skill. UNIVERSAL JOURNAL OF ACADEMIC AND MULTIDISCIPLINARY RESEARCH, 1(7), 6975.
- Ибадуллаев, Ф. (2024). Сравнительный анализ образовательных систем Финляндии и Узбекистана. Переводоведение и лингвистика в эпоху цифровых технологий: изучение передовых подходов, 1(1), 97-99.
- qizi Furqatova, H. A., & qizi Najmiddinova, M. N. (2025). THE ROLE OF PRAGMATICS FOR LEARNING ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES. Modern Scientific Research, 3(7), 51-56.
- Yuldasheva, S. (2020). Importance of using various pedagogical technologies in lessons. Результаты научных исследований в условиях пандемии (COVID-19), 1(04), 126-128.
- Муродова, Ф. (2025). The importance of country research project for developing language skills. Диалог, интеграция наук и культур в процессе научного и профессионального образования, 1(1), 426-428.
- Utkirovna, J. N. (2023). USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN ENGLISH TEACHING. SPAIN" PROBLEMS AND PROSPECTS FOR THE IMPLEMENTATION OF INTERDISCIPLINARY RESEARCH, 14(1).
- Turakhanov, R. (2025). Graphic systems of uzbekistan: historical foundations, contemporary challenges, and future development of alphabets. International Journal of Artificial Intelligence, 1(5), 1196-1200.
- Turakhanov, R. (2025). THE CONCEPT OF THE IDEAL HUMAN IN ISLAMIC LITERATURE: A MULTIDISCIPLINARY ANALYSIS. Journal of Multidisciplinary Sciences and Innovations, 1(3), 807-810.
- Fayzullayeva, M. B. (2023). O'TKIR HOSHIMOV ASARLARIDA "ONA" VA "AYOL" OBRAZLARI TALQINI. Экономика и социум, (6-2 (109)), 131-134.
- Nasirova, M. F. (2023). COVID 19 PANDEMIYASI DAVRIDA VUJUDGA KELGAN NEOLOGIZMLAR. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(11), 929-933.
- Sh, B. P. (2022). The Contribution of Jadid's to the Development of National Theatrical Culture on Turkestan. Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture, 3(10), 133-137.
- Bazarova, D. B. (2023). On the use of alternative words. American Journal Of Philological Sciences, 3(05), 48-51.
- Bakhronovna, B. D. (2026, January). THE ORIGIN OF LANGUAGE AND WRITING: THEORETICAL APPROACHES AND STAGES OF DEVELOPMENT. In CONFERENCE OF MODERN SCIENCE & PEDAGOGY (Vol. 2, No. 1, pp. 417-421).
- Sharipovna, N. X., & Maftuna, A. Philologii From Foreign Experience In Education. JournalNX, 530-533.
- Shermatovna, T. I. (2021). Ethnographic folklorists in the novels of the independence period. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(9), 624-626.
- Feruza, U. (2024). SOCIOPRAGMATIC REPRESENTATION OF GRATITUDE SYMBOLS. ANGLISTICUM. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies, 13(3), 46-50.
- Umurova, F., & Jasmina, A. (2025, October). RASMIY VA NORASMIY XUSHMUOMALALIKNING LINGVOPRAGMATIK XUSUSIYATLARI. In Conferences (Vol. 1, No. 2, pp. 77-79).
- Buranova, M. (2020). Linguistic analysis of reading and teaching reading by literary translation. Общество и инновации, 1, 501.

- Buranova, M. U. (2022). Advantages of using different methods in modern education, International Congress on Models and methods in modern investigations.
- Горяев С.О. Принципы построения ономастических словарей в аспекте лексикографической критики // Вопросы ономастики. – 2019. – Т. 16, № 3. – С. 229–248.
- Қораев С. О‘zbek toponimikasi masalalari. – Toshkent: Fan, 1990. – 156 b.